

2009
मराठी (अनिवार्य)

105526

स्तर : उच्च माध्यमिक शालांत परीक्षा
प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप : पारंपरिक

एकूण गुण : 200
कालावधी : 3 तास

- सूचना :**
- (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - (ii) प्रश्नासमोरील अंक गुण दर्शवितात.
 - (iii) ज्या क्रमाने उमेदवाराने ऐच्छिक प्रश्न सोडविलेले असतात, त्या क्रमाने अपेक्षित प्रश्न संख्ये इतक्या प्रश्नांची उत्तरे फक्त तपासली जातील व उर्वरित प्रश्नांची उत्तरे तपासली जाणार नाहीत.
 - (iv) तर्कसंगत, संक्षिप्त आणि परिणामकारक लिखाणास यथोचित गुण देण्यात येतील.
 - (v) उत्तरपुस्तिके च्या आतील भागात कोठेही उमेदवाराने बैठक क्रमांक, स्वतःचे किंवा इतरांचे नाव, पत्ता किंवा आपली ओळख देणारे चिन्ह नमूद करू नये, अन्यथा तो शिक्षेस पात्र ठरेल.

	गुण
1. पुढीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर सुमारे 500 शब्दांचा निबंध लिहा :	30
(अ) जागतिक मंदी आणि समस्या	
(ब) मातृभाषेतून शिक्षण	
(क) पावसाळ्यातील एक दिवस	
(ड) प्रसारमाध्यमे : काळजी गरज	
(इ) शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या : कारणे आणि उपाय	
2. (अ) पुढील माहितीच्या आधारे सुमारे 100 शब्दांत तकारपत्र लिहा :	10
नागपूर येथील महाराजबाग परिसरात असलेल्या प्रतिभा मंगल कार्यालयातील ध्वनिक्षेपकामुळे होणाऱ्या त्रासाबद्दल तकार अर्ज लिहा.	

किंवा

पुढील माहितीच्या आधारे सुमारे 100 शब्दांत विनंतीपत्र लिहा :

नांदेड जिल्ह्यात पाऊस नसल्याने तो दुष्काळग्रस्त जिल्हा म्हणून जाहीर करण्यासंबंधी महाराष्ट्र शासनाता विनंतीपत्र लिहा.

- (ब) पुढील माहितीच्या आधारे सुमारे 100 शब्दांत सभेचा अहवाल लिहा : 10
- विश्वेश्वर सहकारी बँकेच्या संचालक मंडळाची वार्षिक सर्वसाधारण सभा सोमवार दि. 10.8.2009 रोजी संपन्न झाली. त्या सभेचा अहवाल लिहा.

किंवा

उत्तम वाढमय निर्मितीसाठी दि. 16.8.2009 रोजी नागपूर येथील विदर्भ साहित्य संघात महाराष्ट्र शासनातर्फे आयोजित राज्य पुरस्कार वितरण सोहळ्याचा वृत्तान्त लिहा.

गुण

- (क) पुढील माहितीच्या आधारे मुलाखतीच्या वेळी झालेला संवाद सुमारे 100 शब्दांत लिहा : 10
दुष्काळामुळे अन्रधान्याची टंचाई, महागाई या पार्श्वभूमीवर कृषीमंत्री श्री. शरद पवार यांची श्री. कुमार केतकर यांनी घेतलेली मुलाखत संवाद रूपाने लिहा.

किंवा

पुढील माहितीच्या आधारे पत्रकार परिषदेचा वृत्तांत प्रश्नोत्तर स्वरूपात 100 शब्दांत लिहा :
वीज बील आकारणी समानतत्वावर असावी यासाठी मनसे अध्यक्ष श्री. राज ठाकरे यांनी मुंबई येथे घेतलेल्या पत्रकार-परिषदेचा वृत्तान्त प्रश्नोत्तर स्वरूपात लिहा.

3. (अ) नियोजन मंडळाचे सदस्य म्हणून पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरु डॉ. नरेन्द्र जाधव यांची नियुक्ती झाल्याबद्दल 10
पुणे विद्यापीठाच्या सर्व कर्मचाऱ्यांनी पुणे विद्यापीठाच्या नामदेव सभागृहात दि. 1.9.2009 रोजी त्यांचा सत्कार आयोजित केलेला आहे. या कार्यक्रमाची निमंत्रण पत्रिका तयार करा.

किंवा

पुढील माहितीच्या आधारे 'कार्यक्रमपत्रिका' तयार करा :
'महाराष्ट्र साहित्य परिषद' पुणे तर्फे प्रा.रा.ग. जाधव यांच्या 'साहित्य : समीक्षा आणि संदर्भ' या ग्रंथाचे प्रकोशन बालगांधर्व सभागृह, पुणे येथे प्रा.ग.प्र. प्रधान यांच्या हस्ते दि. 9.1.2009 रोजी सायं. 6.30 वा होणार आहे. अध्यक्षस्थानी सुशीलकुमार शिंदे असतील. कार्यक्रमपत्रिका तयार करा.

- (ब) पुढील माहितीच्या आधारे 50 शब्दांचे 'शुभेच्छापत्र' तयार करा : 10
मंगला गोडबोले यांना प्रथमेश पुजारीला दिवाळीचे शुभेच्छापत्र पाठवायचे आहे, ते तयार करा.

किंवा

पुढील माहितीच्या आधारे 50 शब्दांचे 'अभिनंदनपत्र पत्र' लिहा :
भारतीय क्रिकेट संघाने ट्वेंटी-ट्वेंटी चषक जिंकल्याबद्दल कर्णधार धोनी याचे अभिनंदन करणारे पत्र लिहा.

- (क) पुढील माहितीच्या आधारे प्रसार माध्यमासाठी आवाहनाचा मजकूर सुमारे 100 शब्दांत लिहा : 10
'भूकंपग्रस्त लोकांसाठी मदतीचे आवाहन' या पुणे येथील बिल्बदल स्वयंसेवी संघटनेने हाती घेतलेल्या कार्याच्या आवाहनाचा मजकूर.

किंवा

पुढील माहितीच्या आधारे प्रसार माध्यमासाठी सुमारे 100 शब्दांत निवेदन तयार करा :
महाराष्ट्रातील शासनमान्य अध्यापक विद्यालयातील शासकीय कोठातील प्रवेश प्रक्रिया सुरु झाली आहे. महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, पुणे येथे अर्ज उपलब्ध. अंतिम तारीख 10.2.2009.

गुण

4. (अ) खालील दोहोंपैकी एका विषयावर औपचारिक भाषणाचा सुमारे 100 शब्दांत मजकूर लिहा : 10
 (i) नूतन महाविद्यालयाच्या उद्घाटन समारंभ प्रसंगीचे भाषण.
 (ii) महानगरपालिकेच्या आयुक्तांची बदली झाल्यामुळे आयोजित समारंभात केलेले निरोपाचे भाषण.
- (ब) पुढील दोहोंपैकी एका माहितीच्या आधारे दोन व्यक्तीतील संवाद सुमारे 100 शब्दांत लिहा : 10
 (i) आंतर जातीय विवाह : देशाची गरज
 (ii) वृद्धांचे संगोपन : सामाजिक प्रश्न
- (क) पुढील दोहोंपैकी एका विषयावर झालेल्या गटचर्चेचा संवादात्मक मजकूर सुमारे 100 शब्दांत लिहा : 10
 (i) ग्रामस्वच्छता अभियान
 (ii) जलसंधारणाचे प्रश्न

5. (अ) पुढील दोन इंग्रजी उताच्यापैकी एका उताच्याचे सरळ, सोप्या मराठीत भाषांतर करा : 10

उतारा - 1

A chinese scholar who travelled regularly in the country to give lectures was disappointed to find that fellow travellers on the train talked only about business and making money and would not speak to a poor professor like him. So he was delighted to see during one of his trips that the man sitting next to him was reading an anthology of Shakespeare's poetry. Thinking that he had finally found someone with similar interests, the scholar tried to strike up a conversation. The man, however, continued to immerse himself in his book.

उतारा - 2

One day, when Newton was fifty years old and had been hard at work for more than twenty years studying a very difficult subject, he went out of his room, leaving his little dog asleep before the fire. On the table lay a heap of written papers, containing all the facts which Newton had found out during these twenty years. When his master was gone, up rose little Diamond, jumped upon the table, and overthrew the lighted candle. The papers at once caught fire. Just as they were all burnt, Newton opened the door and saw that the labour of twenty years were reduced to a heap of ashes. There stood little Diamond who had done all the mischief. Almost any other man would have punished the dog. But Newton patted him on the head as kindly as usual, although grief was at his heart.

"O Diamond," cried he, "you little know the mischief you have done !".

(ब) पुढील उतान्याचा आशय सरळ, सोप्या भाषेत 100 शब्दांत लिहा :

समाज ही एक रचना व व्यवस्था असते. एका अंगाने पाहिल्यास व्यक्तींमधील संबंधाची विशिष्ट ठेवणीची कीण म्हणजे समाज अशी ही व्याख्या करता येईल. समाजाची धारणा ही गुंतागुंतीची गोष्ट आहे. ती केवळ हौसेमौजेची गोष्ट नसते. तीत केवळ व्यक्तींच्या इच्छेअनिच्छेवर सोडून देता येईल अशी गोष्ट नसते. समाजाची धारणा व्हावयाची तर अनेकाअनेक भूमिका बन्यापैकी नीटपणे व अपेक्षेप्रमाणे, रीतीनुसार पार पाडल्या जाणे आवश्यक असते. कर्तव्यांची पूर्ती करावी लागते. जबाबदान्या पार पाडाव्या लागतात. पेलत नसला तरी भार उचलावा लागतो वगैरे. जगण्याच्या, भूमिका पार पाडण्याच्या ओघात जुळून येणारे संबंध आणि नाती ही सर्वच वा नेहमी सुख, समाधान शांती यांचा अनुभव देणारी असत नाहीत. ती मनःस्ताप निर्माण करणारी, शरीर, मन यांच्यावर ताण उत्पन्न करणारी असतात.

संबंध/नाती यांचे जाळे ही माणसाची स्वाभाविक स्थिती असते. संबंधांमधून माणसाला माणूसपण प्राप्त होत असले तरी, संबंध जोपासत जगणे ही काहीवेळा तरेवरची कसरतही असते. वा सुळावरची पोळी असते. थोडक्यात, एका ना एका समाजातच माणूसपण प्राप्त होते ते सामान्यतः कष्टसाध्यच असते. असेलच तर काही विरळ अपवाद वगळता, प्रत्येक व्यक्तीच्या ही गोष्ट अनुभवाची असल्याने ही गोष्ट पटवून देत बसण्याची गरज नाही.

संबंध/नाती यांचे आपण स्थूलमानाने दुहेरी वार्गीकरण करू शकतो. काही संबंध असे असतात की जे निभावून नेताना शक्ती खर्ची पडते, तर काही संबंध असे असतात की जे माणसाला बळ देतात. अनेक संबंध असे असतात की ज्यांना ही दोन्ही अंगे असतात.

अशी व्वचितच माणसे असतील ज्यांना कोणत्याच दुसऱ्या माणसाचा आधार लागत नाही. वा नात्यांमधून मिळणाऱ्या बळाचीही गरज नसते. जे सर्व प्रकारचे शक्तिक्षय घडवून आणणारे संबंध केवळ आंतरिक बळावर पेलतात. ज्यांच्या अंतर्यामी उर्जेचा असा एक अखंड झारा असतो जो पुरून उरतो. भगवान गौतम बुद्धांच्यासारखी अगदी विरळ का होईना, पण अशी माणसे असतात हे मात्र ध्यानात ठेवावयाच हवे.

6. (अ) पुढील उतारा वाचून 1/3 शब्दांत सारांशलेखन करा व त्यास योग्य शीर्षक द्या :

स्त्री व पुरुष एका मर्यादेपर्यंत स्वतःमध्ये पूर्ण असूनही, अपूर्णही असतात. सजीवांची एक व्याख्याच अशी की, तो स्वतःसारख्या जीवाची निर्मिती करतो. ही क्षमता ज्यांच्या ठायी नाही अशाही सजीव गोष्टी पृथ्वीवर असतीलही. येथे चर्चा करावयाचा मुद्दा असा की, स्वतःसारख्या जीवांना जन्म देण्यासाठी स्त्रीपुरुषांनी एकत्र येण्याची गरज ही निसर्गाची व्यवस्था आहे. या दृष्टीने पाहता युगुल/ जोडपे यास अधिकचे पूर्णत्व आहे, जे एकेकट्या स्त्री व पुरुषांचे ठायी नाही, असे म्हणता येईल.

स्त्रीपुरुषांना परस्पराविषयी असलेले आकर्षण शरीर मीलनाची ओढ ज्याच्याकडे मनुष्यजातीच्या सातत्याच्या, वाढविस्ताराच्या भौतिक-जैविक संदर्भात पाहणे, त्या चौकटीत या गोष्टी जाणून घेणे शक्य आहे या पातळीवरचे स्पष्टीकरण खेर, वास्तव आहेच. पण ते अपूर्ण असे स्पष्टीकरण आहे. अगदी

आदिमतम मानवाची कल्पना केली तरी, तो वानरजातीय नव्हता, तो मनुष्यजातीय होता. याचाच अर्थ असा की, आदिम कल्पसदृश टोळीतील मानवाच्या वर्तनाची समज वानरांच्या कल्पांचे निरीक्षण करून येऊ शकणार नाही. वानर, हत्ती यांचे जे अभ्यास अलीकडे झाले आहेत, त्यामुळे माणसाची स्वतःच्या श्रेष्ठत्वाविषयाची प्रौढीची भावना पुष्कळ कमी झाली आहे, वा व्हायला हवी. आणि तरीही एक अनुल्लंघनीय असा गुणात्मक फरक शिल्लक राहतोच. समोरच्या व्यक्तींशी वा गोष्टींशी वागत असताना आपण असे असे वागत होतो याचे भान, जाणीव आणि त्या जाणीव वा भान यांची नोंद या नोंदीची जाणीव / भान... माणसात असते. माणूस केवळ सचेतन नाही; त्याच्या ठायी 'साक्षिचैतन्य' आहे. ते आहे म्हणूनच त्याच्या ठायी तटस्थपणाने स्वतःकडे पाहण्याची गोष्ट तो करू शकतो, आणि त्यामुळेच तो नवनिर्मितीही करू शकतो. स्त्री-पुरुषांना परस्परांविषयी वाटणारे आकर्षण, त्यांची-मीलनोत्सुकता यांची बैठक भौतिक-जैविक भुकेत/गरजेत एका अंगाने नवकीच आहे. पण त्याला एक 'अशरीरी' परिमाणही आदिमतम काळापासून असणार याचे भानही अस्फुट स्वरूपात स्त्रीपुरुषांना असणार, युगुलावस्थेतले अधिकचे पूर्णत्व ही प्रत्ययाच्या जाणीवेची गोष्ट असणार, असे म्हणायला हवे.

स्त्रीपुरुष नाते हे एक विशेष प्रकारचे नाते आहे; लैंगिक संबंधाचा पैलू असलेले हे नाते शरीरसुखापलीकडे आपणास वेगळ्या प्रकारचा आकार, दिलासा, आश्वासन देणारे आहे; इतकेच नव्हे तर वेगवेगळ्या प्रकारे आपला परिपोष करणारे, बळ देणारे, उल्हास वाढविणारे नाते आहे. याची ओळख आदिम मानवालाही झाली असली पाहिजे.

(ब) पुढील उतारा वाचून त्यावरील प्रश्नांची उतरे लिहा :

10

आपल्या लौकिक जीवनावरील कुलाचार आणि धर्मश्रद्धांची पकड आज सैल झाली आहे. कुलाचार कुटुंबापुरते सीमित झाले आहेत आणि धर्मश्रद्धेला उपासनापद्धतीपुरते सीमित केले गेले आहे. बाकी सर्व सामाजिक जीवनावर लोकशाही जीवनप्रणालीचा प्रभाव निर्माण झाला आहे.

कोणतीही व्यक्ती जन्माने कमी दर्जाची नसते, हा नवा विचार आम्ही आत्मसात केला. त्याबरोबर 'माणूस' हेच अंतिम मूल्य म्हणून स्वीकारले. माणसामाणसातील परस्परसंबंधांचे अधिष्ठान असणारे 'समता' हे मूल्य आम्ही स्वीकारले. त्याच्या रक्षणासाठी कायद्याची नवी प्रणाली स्वीकारली; म्हणून 'न्याय' नावाच्या मूल्याचा आम्ही अंगीकार केला. एकाच्या 'समता मूल्याचे' रक्षण करताना, दुसऱ्यावर अन्याय होता कामा नये; म्हणून सहजीवनाचा आधार 'बंधुभाव' असावा हे मत आम्ही स्वीकारले. व्यक्तीमधील सुसगुणांचा अडसर ठरणारी धर्मसंस्था असो की एखादी शासनप्रणाली, तिचा आम्ही धिक्कार केला आणि व्यक्तीच्या सुप्तगुणांच्या विकासाला वाब मिळाला पाहिजे, तो व्यक्तीचा हक्क आहे; मग ती कोणत्याही जातीधर्मांची असो, हा नैतिक मुद्दा आम्ही मान्य केला. या पद्धतीचा परिणाम म्हणून 'व्यक्तिस्वातंत्र्य' नावाचे आधुनिक जीवनमूल्य आम्ही पवित्र मानू लागलो, पण 'व्यक्तिस्वातंत्र्य' म्हणजे व्यक्तीस आपल्या हक्काच्या प्राप्तीसाठी दिलेली स्वैराचाराची सनद नव्हे, हेही आम्ही मान्य केले. त्यामुळे समूहजीवनाचे नियंत्रण करणारे आणखी एक मूल्य आम्ही स्वीकारले, ते मूल्य म्हणजे 'राष्ट्रीयत्व'. लोकशाही प्रवृत्तीमुळे हे मूल्य समाजजीवनात रुजले पाहिजे, असा आग्रह आज आम्ही धरतो. वरील सर्व जीवनमूल्ये ब्रिटिश राजवटीनंतर निर्माण झालेली आहेत. यापूर्वी ही मूल्ये जीवनात होती, पण ती धर्मकंद्रित होती आता ही

सर्व-मूळ्ये व्यक्तिकेंद्रित झाली आहेत. म्हणून व्यक्तिवाद ही 19 व्या शतकाची आपणाला देणगी आहे. 19 व्या शतकातील जीवन जगण्याच्या पद्धतीत हा जो आमूलाग्र फरक झाला. त्यामुळे वाढूमयाचे स्वरूपही पूर्णतः बदलले. जीवनमूल्यांचे हे बदलते स्वरूप लक्षात घेतल्याशिवाय आज आपण वाढूमयाचा आस्वाद घेऊ शकणार नाही.

- (i) समानतेचे मुख्य सूत्र कोणते?
- (ii) समता प्रस्थापित करण्यासाठी काय करावे लागले?
- (iii) व्यक्तिस्वातंत्र्य म्हणजे काय?
- (iv) ब्रिटिश राजवटीनंतर काय परिवर्तन झाले?
- (v) वाढूमयाच्या आस्वादासाठी कोणत्या गोष्टीची आवश्यकता असते?

7. (अ) पुढील शब्दांच्या जाती ओळखा (कोणत्याही पाच) :

5

- (i) डोंगर
- (ii) गोरी
- (iii) जिंकली
- (iv) पूर्वी
- (v) पासून
- (vi) म्हणून
- (vii) मागे

(ब) पुढील शब्दांची कंसात दर्शविल्याप्रमाणे रूपे लिहा (कोणतेही पाच) :

5

- (i) दया (नामसाधित विशेषण करा)
- (ii) तू (विशेषण करा)
- (iii) मोहक (भाववाचक नाम करा)
- (iv) जेव्हा (शब्दयोगी अव्यय करा)
- (v) चैन (नामसाधित विशेषण करा)
- (vi) पाणी (क्रियापदाचे रूप तयार करा)
- (vii) दिवस (क्रियाविशेषण करा)

	गुण
(क) खालील वाक्यांचे कंसातील सूचनेप्रमाणे वाक्यात रूपांतर करा (कोणतेही पाच) :	10
(i) प्रत्येकाने कामाला लागावे असा साहेबांनी आदेश दिला. (मिश्र वाक्य करा)	
(ii) पुनीत आजारी होता म्हणून तो महाविद्यालयात गेला नाही. (वाक्य प्रकार ओळखा)	
(iii) सूर्य उगवताच प्रकाश पसरतो. (वाक्य प्रकार ओळखा)	
(iv) तिने खूप प्रयत्न केला पण ती यशस्वी झाली नाही. (केवल वाक्य करा)	
(v) शिक्षक वर्गात येताच सर्व विद्यार्थी उटून उधे राहिले. (संयुक्त वाक्य करा)	
(vi) मी ऑफिसला जाणार नाही, कारण मी आजारी आहे. (वाक्य प्रकार ओळखा)	
(vii) दशरथाने आवाज ऐकून बाण सोडला. (संयुक्त वाक्य करा)	
(ड) खालील वाक्यांचे काळ ओळखा (कोणतेही पाच) :	5
(i) सुधीरने मला गरम पाणी दिले.	
(ii) सर्व कपडे स्वच्छ धुतले जातील.	
(iii) मी अभ्यास करीन.	
(iv) मंगल आजारी आहे.	
(v) सुरेश भटांनी गळल गायन केले.	
(vi) मी सकाळी लवकर जागा होईन.	
(vii) मी पुस्तक वाचत होतो.	
8. (अ) खालील वाक्यांचे कंसातील सूचनेप्रमाणे रूपांतर करा (कोणतेही पाच) :	5
(i) मी चित्रपट पहात होतो. (रीती भूतकाळ करा)	
(ii) मी लेखन करीत असे. (अपूर्ण भूतकाळ करा)	
(iii) माझी परीक्षा संपली. (भविष्यकाळ करा)	
(iv) मी दूरदर्शनवर नाटक पाहतो. (भूतकाळ करा)	
(v) सगळेच हुशार कसे असतील ? (काळ ओळखा)	
(vi) पृथ्वी सूर्याभोवती फिरते. (काळ ओळखा)	
(vii) मी व्यायाम करीत जाईन. (वर्तमान काळ करा)	

गुण

- (ब) खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा. (कोणतेही तीन) : 3
- (i) तांबडे फुटणे
 - (ii) पांढऱ्यावर काळे करणे
 - (iii) पोटात दुखणे
 - (iv) हातपाय हलवणे
 - (v) मूग गिळून बसणे
- (क) खालील म्हणींचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा. (कोणत्याही तीन) : 3
- (i) गर्जेल तो पडेल काय?
 - (ii) चार दिवस सासूचे, चार दिवस सुनेचे.
 - (iii) झाकली मूठ सव्वालाखाची.
 - (iv) अति तेथे माती.
 - (v) दुरून डोंगर साजरे.
- (ड) खालील इंग्रजी पारिभाषिक शब्दांना पर्यायी मराठी शब्द लिहा. (कोणतेही चार) : 4
- (i) Additional charge
 - (ii) Backlog
 - (iii) Announcement
 - (iv) Discount
 - (v) Dean
 - (vi) Gradation